



Formaterv és szépség

Serdülőkoromban Németh József tanárral, az író Németh László édesapjával bejártuk tanulmányi kiállításainkat az ország valamennyi táját, s bennük jelentős termelőközpontjait, a salgótarjáni vas-kohóktól, üveggyártól kezdve Ajkáiig, Herendig, a pécsi Zsolnai porcelángyárig. Jó három évtizeddel rá, hivatásomnál fogva újból felkerestem őket, most már tágítva a kört: bútorgyárakkal, papírgyárakkal, textilgyárakkal, kerámiaüzemekkel, az Ikarusszal, Videotonnal, hogy lehetőleg hézag ne maradjon tapasztalataimban. Írtam könyveket, tanulmányokat, az első ipari formatervezői kiállítás katalógusát, s megnyithattam az első múzeumban rendezett ipariforma-kiállítást, Hódmezővásárhelyen (1967). 1963-tól tanúja és bírálója voltam az ipari formatervezők heti teljesítményeinek, ritka diadalnak és gyakori kárszenvedésnek, saját magam gyakorlati készségéről most nem beszélve. Legalább ilyen „terepismeret” szükséges a szemlelmi vagy éppen kereskedelmi „menedzser” munkához.

— Milyen üzemekben, gyárakban jártál? — kérdeztem egyszer az ipari formatervezők — elméletében és szervezési kérdéseiben járatos — illetékes tisztségviselőjétől. — Erre, sajnos nem érek rá! — felelte őszintén, kétségek nélkül. Az ipari formatervezők két már nem élő és két élő nesztora, Bozsay Dezső, Kovács Mihály, Dániel József, Karmazsin László az ipar s a technikai előképzettség felől jutottak szakmájuk megbecsült rangjához. Ez a három előbbi dolog — üzemi munkahely ismerete, elméleti és technikai felkészülés — az ipari formatervezés lényegére mutató egymást kiegészítő tény és igazság. A formatervezés gyakorlatának és elméletének alapja, kiindulása nem a szép megjelenítés, a szép forma csupán következménye. Volt idő nálunk, a hatvanas években, amikor még a formatervezés művészi értékeit hangsúlyoztuk a folytonosság és a továbblépés tudatában. Vagyis hogy a tárgyak külső megjelenítését a piaci érdek tapasztalataiból következtetve ne szorítsa háttérbe a pusztán használhatóság. Ez természetesen rövid átmeneti állapotnak ígérkezett, gyári formatervezőink rangbeli, beosztási, anyagi elismerése reményében. Nem egészen így történt, s ennek sem a konstruktőrök, mérnökök érdekvédelme, sem pedig az immár jó három évtizede főiskolán képzett ipari formatervezők külön-külön okai nem voltak. Hiszen ott, ahol a konstruktóri-mérnöki tervezőmunka összhangban lehetett a formaadóval (Medicor, Videoton, Orion, Ikarusz), az eredményben is megmutatkozott.

A formatervezés ott vált pusztán díszítő szereppé, ahol a közös gondolkodás, az együttes munka hiányzott. Nyilvánvaló, hogy a konstruktóri elsőbbség megmaradt, s a formatervezői hadakozás — terhelve a

kivitelezés korlátaival — szelmalom-harcá fajult. Ha arra gondolunk, hogy minden idők jól megszerkesztett, felépített, a feladatának tökéletesen megfelelő tárgya egyben a megjelenés esztétikai követelményeit is kimerítette, akkor ebből az is következik, hogy a tárgyak esztétikumuma nem valami önmagában semmiképpen nem létező: szépség. Mint ahogy a szép csak fogalom, csak következmény, csak fogalmi összevonása, gyűjtőneve számos tulajdonságnak, s a tárgyak anyagából, formájából, szerkezetéből, színéből, funkciójából, az Árpád sínautóbusztól, vagy éppen a Lingel-polcokat nem kellett valamiféle különvaló szépséggel felruházni, ezek magától értetődően szépek is voltak, mert anyaguk, szerkezetük, funkciójuk eleve ezt a végleges és mással nem helyettesíthető formát, megjelenést diktálta — szerkezet, forma, funkció kölcsönösségében.

A törés ott következett be, amikor korunk szakosodó kényszerével a formatervezés különvált a tárgykonstruktóri tervezéstől, s mindkető haladt a maga útján, egyrészt a funkcionalizmus rideg tárgyyszerűsége, másrészt az öltöztetés (Styling) piaci érdekeihez alkalmazkodó szépelgés útján, a tárgyat birtokba vevő, használó ember rovására. Amikor tervező és formaadó egy volt, ez az ellentmondást szülő kettősség fel sem merült. De ott sem kérdés, ahol a jó közös munka a szakosodás ellenére is megvolt vagy megvan (kétszáz villamos, Minivizor tv-készülék, Fiskars ollók, a neves olasz Olivetti s a német Braun cégek termékei stb.).

Gondos műszaki felkészültség nélkül nincs formaadás, a tökéletlen vagy zavaros funkciót fedező-fedő tetszetős megjelenítés bármily esztétikai törvénynek tesz eleget, megbosszulja magát. Köznapi példája ennek a sok későbbi toldással, kiegészítéssel felépített, s nehezen hozzáférhető, bonyolult autómotort fedő karosszéria. Ahogy más-más funkcióbeli törvényszerűségei vannak egy motornak, mint a porceláncsészének, úgy közös esztétikai meghatározásuk sem lehetséges, hacsak végső általánosítás árán nem. A csupán magyar nyelven megjelent tucatnyi elméleti munka eltérései, a máig is csak kísérletekben lévő esztétikai meghatározások, a mindennapi kritikai határozatlanságok jelzik, hogy van még elméletben is tennivaló. De semmilyen elmélet, semmilyen szervezet nem mondhat le arról, hogy gyáraink, üzemeink, konstruktőrök munkáit ne elsődlegesen vegye figyelembe, s ne tárgyaink gyakorlati feladatából indulva jusson el a humanitás szépségének mondott absztrakciójához.

KOCZOGH ÁKOS

BALOGH P. FERENC

Tollad elveszett a tengerben

Nem is szegődtem, fejbe vertek, fiatal voltam,
szédülten, bódultan ébredtem a hajógyomorban.
Mindennap hallom hullámok ökölcspását a
deszkafalon. A sok szénportól ördögi a képem,
csak ne lenne olyan derűs
az anygalkar a fedélzeten.
Néha egy-egy sirálytoll a deszkák között
lehull elém, s úgy őrzöm,
mintha sirály lenne.

Elképzelem röptét az égen, a rohanó gépeket
és fényüket, a sirály csókját a lemenő nap lélegzetében.
Időnként a nyíláson megjelenik egy-egy jószágú angyal
patyolatfehérben, csillogó szárnyakkal, ilyenkor
arra gondolok, becsületes ember is lehet a pokol inasa,
s talán megszokna minden mocskos munkát, ha nem látná
a sirálytollat s a patyolatfehér szárnyakat.
A hajógyomorban nem rossz az élet, van részegség,
ünnepekor egy-egy szajha combjával elkaparja életünk.
De mit csináljak én, a repülni vágyó, a kijózanodott
a sok-sok zsák között?

A hajógyomorban megtanul gondolkodni az ember, beszél,
és közben másra gondol, és gondol, és gondol, mintha
szőne szegény cifra kelmét. A sok zsák és én, és
valamiféle indulás sugallata, ahogy neked, nem másnak,
utadból félre kell raknod a zsákokat, hogy megleld azt
a titkos üveget, és kitörd haraggal, és érezd
a tenger málnaszagát, csak kibírnám szusszal a nyomást,
a felfelé úzás kegyetlen iskoláját.

Sirály, tollad elveszett a tengerbe, de követlek én,
mert aki éveig egyetlen tollal kezében nem adja meg magát
a százszor nincsennek, azt nem hagyhatod el, nem hagy el téged.

Testvérvárosi lépések

ADATOK A SZEVEDI EGYETEMEK CAMBRIDGE-I KAPCSOLATAIRÓL

Mindig örvendetes, ha ablakot nyitunk a világ felé, hogy megismerjék értékeinket és a mi horizontunk is táguljon. Ezért örömmel olvastuk a Délmagyarország július 31-i számában a hírt egy újabb testvérvárosi kapcsolat létesítéséről. Cambridge neve ősi egyetemével nem ismeretlen a magyar olvasóközönség előtt, Szeged neve bizonyára kevésbé cseng ismerősen a messzi Albionban.

A szegedi egyetem(ek) számos régi és jelenlegi professzora, kutatója ismertette külföldön, így Angliában és Cambridge-ben is a szegedi tudományos eredményeket. Az Angliába tanulmányútra küldöttek elsősorban londoni egyetemre kerültek, de természetesen meglátogatták a közeli két ősi diákváros, Oxford és Cambridge egyetemét is.

1921—1944-ig öt bölcsész és három jogász, 1945—1970-ig négy bölcsész és két jogász professzor kapott angolai kiküldetést. A természettudományi és orvostudományi kiküldetések száma már jelentősebb; A Horthy korszakban 2 természettudományi és tizennégy orvostudományi, a felszabadulás után 16, illetőleg 28 professzor illetve kutató dolgozott angolai egyetemeken. Ez részben e tudományterületek ottani magas szintjének, részben a Rockefeller Alap támogatásának eredménye. Az angolai szaklapok döntő többsége londoni, elég nagy számban oxfordi kiadású, így tudósaink is elsősorban ezen egyetemekkel kerültek kapcsolatba, de neveikkel találkozhatunk a Cambridge-i megjelenésű szaklapokban is (Bibliography of Reproduction, Journal of Anatomy, Journal of Reproduction and Fertility, Medico-Legal Journal). A Szegedi Orvostudományi Egyetem (korábban Orvostudományi Kar) tudományos kapcsolatai az angolai egyetemekkel mindig szorosak voltak.

Veress Elemér professzor 1930-ban hosszabb ideig a Cambridge-i Élettani Intézetben dolgozott. Kása Péter professzor 1967/68 és 1969/70-ben Cambridge egyetemén dolgozott. Két évig (1937—1939) Straub F. Brunó

akadémikus professzor volt Cambridge-ben Rockefeller ösztöndíjjal. 1971 után mind a hivatalos, mind a magánlátogatások száma jelentősen emelkedett. Még ma is Szent-Györgyi Albert tekinthető a legjelentősebb összekötő kapocsnak a két város és a két egyetem kapcsolatában. A Szegedi Orvostudományi Egyetem történetében és a kiadás előtt álló Szent-Györgyi monográfiában részletesen tárgyaljuk ezt a kapcsolatot.

Szent-Györgyi 1926—1930-ig a Cambridge-i egyetem Biokémiai Intézetében dolgozott, ott fejezte be Groningenben megkezdett vitaminkutatásait, ott jelentek meg a tudományos világ figyelmét felkeltő kutatási eredményei, ott szerezte meg második doktori címét, a filozófiai. Bár 1928-ban kinevezést kapott a szegedi egyetemre kutatásainak befejezésére két év szabadságot kapott. Így 1928—1930-ig — mármint a szegedi egyetem tanára — dolgozott Cambridge-ben. Nelly leánya is ott végezte egyetemi tanulmányait. Pedagógiai elveinek kialakításában döntő volt a Cambridge-i időszak tapasztalata, beszédeiben, írásaiban többször említi a Cambridge-i példákat. Szent-Györgyi és Cambridge kapcsolata külön tanulmányt igényelne. Most az alkalomhoz igazodva csak arra utalunk, hogy a Cambridge-i egyetemi küldöttség a Szent-Györgyi kiállítás (Egyetemek Központi épületének I. emeletén) az első tablón találkozhat egy fényképpel, melyet Szent-Györgyi emlékül hozott magával 1930-ban, Szegedre költözésekor. A képen a Cambridge-i egyetem Élettani Intézetének munkatársai láthatók, aláírásokkal (álló sorban balról a hatodik fent Szent-Györgyi Albert). A másolatot felajánljuk a küldöttség számára. Reméljük ezen régi, bizonyára már elfeledett jelentős kapcsolat is hozzájárul a két távoli város és egyetem szorosabb együttműködésének kialakításához.

SZABÓ TIBOR—ZALLÁR ANDOR

